

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ВІДНОСИН ПОЛЯКІВ ТА УКРАЇНЦІВ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД В СЕЛІ СТАРИЙ ОЛЕКСИНЕЦЬ

Бойко Іван,

студент III-го року навчання
історичного факультету
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
e-mail: ibojko089@gmail.com

Науковий керівник: **Алексієвець Леся,**
доктор історичних наук, професор,
кафедра всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

На сьогоднішній день польсько-українські відносини носять специфічний характер. Їх перемінна динаміка між негативним та позитивним ставленням часто шкодить зовнішній політиці і України і Польщі. Дипломатія обох країн намагається виявити, як найкращі шляхи вирішення проблеми відносин держав. Проте ця проблема має історичний контекст, адже так склалося, що конфронтація українців та поляків була постійним явищем у їх історії. Останнім періодом, коли це найбільше проявлялося був міжвоєнний період.

Одним з таких регіонів стає село Старий Олексинець. Після революційних подій, село що знаходилось за 10 км від кордону Російської та Австро-Угорської імперій, стало ареною боротьби різних військово-політичних сил. Проте селяни проявляли неабияку силу у відстоюванні свого краю, маючи надію на встановлення автономної Української держави. Цією ідеєю марило багато селян, які проявляли свою національну свідомість у боротьбі з радянською владою, яку було виведено з села через повстанські настрої селян, які були породжені не задоволенням ідей висловлених новою владою. Проте це не допомогло селянам втримати село у власних руках. Після Ризького мирного договору 1921 р., підписаного Польщею та РСФРР спільно з УРСР. За ним територія на захід від Шумська, де проходив новий кордон, переходила під владу Польської республіки, а отже і Старий Олексинець теж потрапляє у склад польської держави. Селу було повернуто статус містечка і відновлено Староолексинецьку гміну (волесть). Вона охоплювала 18 сіл та 15 хуторів. Її формування закінчилось 1 жовтня 1933 року, і до її складу входили села: Бакоти, Башуки, Хотовиця, Ходкевичі, Гніздичне, Мала Горянка, Велика Горянка, Івання, Коршилівка,

Міцкевичі, Новий Олексинець, Старий Олексинець, Раковець Чоснівський, Ридомиль, Мар'янівка, Свинюхи, Устечко і Волиця. А також хутори: Буківщина, Гусака, Кузик, Мельників, Фалінського, Баришівка, Бабинець, Казюрів, Крутигорб, Міхотин, Романюків, Радомльщина, Блащиків, Латуринського та Мазуркевича [1; 2].

Станом на 1931 р. населення гміни налічувало 12 939 жителів, з них 12 431 православних, 404 римо-католиків, 22 євангелісти, 10 греко-католиків, 2 старообрядці і 70 євреїв. В самому селі проживало саном на 1 серпня 1931 р. 1958 мешканців, було 568 дрібних господарств, 8 середніх та 1 велике, 2 підприємства та 8 торгових точок [8].

Також в Старому Олексинці була поставлена польська адміністрація з новими посадами та їх функціональною здатністю. Проте це ще й був перший етап зародження польсько-українського конфлікту, адже усі керівні посади займали поляки, або ж чоловіки римо-католицького віросповідання, що обмежувало права українців [7].

Польська адміністрація повернула поміщицьку систему землеволодіння, і головним поміщиком села став Фелікс Митковський. Українці у нього працювали в наймитах, а також пан дуже часто зневажав українців, обмежуючи їх в нормальній заробітній платні, матеріальному забезпеченні та людській гідності. Нові обтяжливі податки, що їх наклала польська влада, змушували селян найматися на роботу до Митковського, аби прогледувати сім'ю. Також було досить помітним відрізнення побутового життя українців та поляків. Хоч і серед селян траплялися заможні сім'ї, які могли багато собі дозволити, але в більшості українці побутовували в досить важких умовах. До того ж поляки користувалися більшими громадянськими правами, ніж українці, що підвищувало їх статус в суспільстві. Ще важкою була ситуація з освітою. Хоч і поляки утворили на базі приміщення колишньої гуральні першу в окрузі семирічну школу, доступ до освіти мали лише учні поляки, а серед українців навчалися лише діти заможних селян. Але ставлення до дітей українців було зневажливим з боку польських вчителів, які викладали усі предмети. До того ж вони часто використовували фізичні покарання по відношенню до учнів українців [5].

Національна свідомість мешканців Старого Олексинця була на досить високому рівні. Револьюційні події пов'язані з утворенням УНР, Української центральної ради та відродженням ідей автономії України, спричинили формування національно свідомого прошарку населення. Їх боротьба з окупаційною польською владою велась різними способами. Для прикладу в селі функціонували політичні організації «Просвіта» і «Сільроб». Учасники першої, працювали над відродженням української культури та її поширення серед місцевого населення. А «сільробівці» провадили політичні ідеї спрямовані до тих, що продукувала радянська

влада. Але обидві організації були нелегальними і їх діяльність переслідувалася польською владою. Учасників цих товариств, польська влада жорстко карала, зокрема засланням до в'язниці в Березі-Картузській, така доля спіткала Остапа Бобрика, Лукіяна Горобця, Івана Лотоцького, Івана Маляра. Але на щастя, жоден з них все ж не потрапив до цієї в'язниці з різних причин, проте сам факт судового процесу над активістами, демонстрував жорстку пропольську політику нової окупаційної влади та придушення будь яких виявів національної відокремленості українців. Також була проблема пов'язана з радянськими розвідниками, бо село знаходилось неподалік кордону з СРСР. Вони часто опинялися в Старому Олексинці і потрапляли у руки польської поліції. А для староолексинчани проблема полягала в тому, що розвідники часто комунікували з ними і тоді польська поліція застосовувала і до селян репресії. Така доля спіткала місцевого жителя Григорія Кавуна, якого хотіли використати розвідники у своїх цілях, проте він звернувся до польської поліції. Але навіть справа зроблена на благо польській стороні, не допомогла, адже поляки звинуватили і самого Григорія у шпіонажі. Цей випадок підкреслює, з якою застерезливістю поляки ставились до українців [2, с. 39].

Більш жорсткі репресії поляки здійснювали до найактивніших селян. Таким був Іван Маляр, який в одному з мітингів проти польської влади випадково вбив польського військового. Це призвело до дванадцятирічного переслідування польською поліцією Івана, і закінчилось це його вбивством. Похоронна церемонія стала справжньою національною маніфестацією, яка супроводжувалась політичними закличками. Польська адміністрація не втручалася у цей похорон, адже побоювалася, що це може викликати у народі зворотну реакцію. Але все ж сам факт переслідування потенційно небезпечних для Польщі українців та й ще й вбивства, говорить про те що побоювання українського національного руху було дуже великим [2; 4].

У липні 1938 р., в селі сталася найбільша трагедія – поляки самовільно відкрили православну церкву, повикидали на вулицю хоругви, престולי, ікони, хрести та інше церковне обладнання та проголосили церкву римокатолицьким костелом. Селяни одразу збіглися до центру села та підняли бунт, вони вбивали поляків та погрозували спалити будинок постерунку. На допомогу поліції було викликано два ескадрони прикордонних військ, і лише після чого повстання селян було придушено. Із села було організовано делегацію, яка направились на аудієнцію до Митрополита Шептицького для врегулювання ситуації. Але сфера впливу владики закінчувалася на території, що колись належала Австро-Угорщині, тому візит делегації був безуспішний. Тоді вони направились до Луцька на аудієнцію до Волинського єпископа, але там їх не хотіли навіть слухати.

Було десять спроб провести розмову, але всі вони не мали успіху, а на останній десятій раз, взагалі голову делегації Омеляна Шегеру викинули через вікно з другого поверху. Покаліченого делегата доставили до села аж через місяць, і тоді надійшов все ж лист – дозвіл на будівництво нової церкви [2; 3].

Неподалік ново проголошеного костелу, вони розпочали будівництво дерев'яної церкви. Поляки часто перешкоджали будівництву, то спробою підпалу матеріалів будівництва вночі, то обваленням вже зведеного каркасу і т.д. Тому селяни організували сторожові загони, які по змінах кожної ночі контролювали територію будівництва. На кінець листопада 1938 р., церква була майже готова, лише глиняне обліплення стін залишало складність. Так як через холодне повітря в цю пору року, глина повільно сохнула, селяни кожного вечора зносили гілки хмизу до стін, запалювали їх і таким чином сушили стіни. Щоб довго не зволікати, 13 грудня на свято апостола Андрія Першопокликаного (за старим стилем), церкву було освячено. На цю подію з'їхалось усе довколишнє духівництво та багато людей із сусідніх сіл. Церковна хода була досить пишною, а народу було скільки, що були заповнені усі центральні вулиці і проїзд селом був не можливий. Поляки спостерігали за цим зі своїх будинків і боялися, якимось протидіяти цьому дійству. Вже наступного року до села прийде радянська влада і костел припинить функціонування і буде слугувати складським приміщенням, а православна церква хоч і діятиме, але вже під зверхністю Москви [2; 6].

Таким чином польська влада досить жорстким методом намагалася утвердити католицизм серед староолексинчани. Але цим планам не судилось відбутися так, як менталітет українців завжди проявлявся у їх стійкості, що вони і продемонстрували відновивши свою парафію практично за пів року. Проте сам факт здійснення акту вандалізму з боку польської влади, який полягав в самовільному захопленні церкви та реорганізації її у римо-католицький костел, свідчив про зверхнє ставлення поляків до українців [4].

Після укладання СРСР і Німеччиною пакту Молотова-Ріббентропа, польська адміністрація покинула село. А після початку Другої світової війни, село залишили усі поляки і навіть поміщик Митковський. Таким чином польська влада у Старому Олексинці була знищена, а нова радянська влада принесла з собою нові проблеми. Також нависала загроза війни над селом. Відхід польської влади не був позитивом для селян, адже вони очікували інших наслідків цієї події. А сам період перебування польської адміністрації в Старому Олексинці, характеризувався турбулентністю позитивних та негативних подій, явищ та змін. Історія відносин поляків і українців в міжвоєнний період у селі Старий Олексинець, є чітким відображенням не співпадіння інтересів поляків та

українців. Поляки демонстративно обмежували політичні, соціальні, культурні та релігійні права староолексинчан. Сьогоднішня ситуація відносин Польщі і України має певне коріння з міжвоєнного періоду. Історичні територіальні претензії, культурні та соціальні питання, а також ментальний характер відносин українців і поляків є наслідком сьогоднішніх дипломатичних та міждержавних відносин України та Польщі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Революційна боротьба на Тернопільщині. 1917-1939 рр. Тернопіль, 1959 р. 46 с.
2. Шегера Г. О., Старий Олексинець в коротких історичних нарисах, переказах і легендах. Тернопіль: Лілея 2003. 112 с.
3. Чернихівський Г. Портрети пером: статті, есе, рецензії. Кременець-Тернопіль. 2001 р.
4. Собчук В., Уніят В.. Старий Олексинець. Тернопільський енциклопедичний словник : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2008. Т. 3. С. 332–333.
5. Коваль М. В. Україна у Другій світовій та Великій Вітчизняній війнах (1939–1945): спроба сучасного концептуального бачення. Київ, 1994. С. 58.
6. Швидкий Є. Опис подій, які відбувалися на території, яку нині займає село Очеретне з його полями і лісами. Тернопіль: Лілея. 2008 р.
7. Kwiecien S. Prawo wyborcze do ustrojowych organow gminy wiejskiej i miejskiej w swietle ustawy z 23 III 1933 r. o czesciowej zmianie ustroju samorzadu terytorialnego. *Roczniki nauk prawnych*. 2004. Tom XIV, zeszyt 3. S. 131–152.
8. Oleksiniec Stary. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*. 1902. T. XV, cz. 2. S. 405.